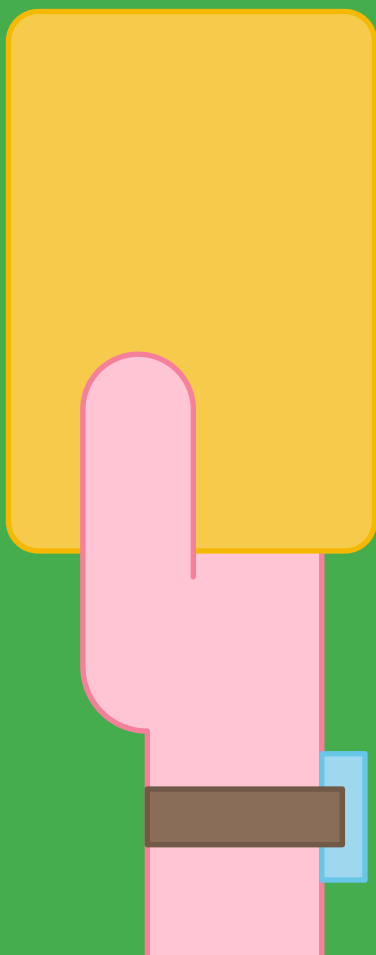

ARGUMENTAČNÉ TRIKY CHYBY

2. vydanie

Diskusné fauly
slovenských
politikov

DEMA
GOG.
SK

Pavol Lacko a Veronika Prachárová

ARGUMENTAČNÉ TRIKY CHYBY

Diskusné fauly
slovenských
politikov

Pavol Lacko a Veronika Prachárová

OBSAH

Úvod	5
1. Povedať „A“, ale nepovedať „B“	9
2. Posunutie povedaného	11
3. Preháňanie	13
4. Zosilnenie tvrdenia do absolútna	15
5. Porovnávať neporovnateľné	17
6. Úradné štatistiky ako dymová clona	19
7. Argumentácia starým, no výhodným údajom	21
8. Umenšovanie vážnosti	23
9. Kritika niečoho, čo nezaznelo	25
10. Vysvetlenie, ktoré veľa nevysvetľuje	27
11. Argumentácia exkluzívnymi informáciami	29
12. Popieranie faktov	31
13. Výmysly	33
14. Konšpiračné teórie	35
Zhrnutie	37
Zdroje	39

ÚVOD

PREČO ZOSTAŤ V STREHU A CIBRIŤ SI ARGUMENTÁCIU?

Už v roku 1972 výskumy ukazovali, že my ľudia máme sklony k systematickým chybám v myslení. A často stačí málo, aby sme naleteli manipulácii.

Napríklad, vedci zistili, že ak je nejaké vyhlásenie napísané modrými slovami na bielom podklade, verí mu viac ľudí, ako keď je napísané žltými slovami na bielom podklade. Farby, samozrejme, nemajú nič spoločné s pravdou či nepravdou. Tak čo ich presvedčilo?

Modrá na bielom je jednoducho ľahšie čitateľná. A ľahkosť spracovania informácie v nás vyvoláva pocit niečoho známeho – a správneho. Iný výskum zasa ukázal, že často máme sklon robiť prirýchle závery. Namiesto toho, aby sme sa zastavili a zhodnotili situáciu, urobíme skratku a siahneme k čo najpravdepodobnejšiemu vysvetleniu – ktoré je mnohokrát chybné.

Dokonca, niekedy nás náš mozog presvedča o pravdivosti holých nezmyslov. Je dokázané, že ľudia si vedia pamätať udalosti, ktoré sa nikdy nestali, alebo si vytvoríť falošné spomienky na detstvo. V jednom výskume boli respondenti schopní detailne opísať ich let teplovzdušným balónom, hoci nikdy v žiadnom neleteli.

Robenie chýb vo vyhodnocovaní poznatkov máme teda „zabudované v programe“. Je dobré o tom vedieť – špeciálne teraz, keď máme vďaka moderným technológiám informácie dostupné ako nikdy predtým. No rovnako tak dobre máme k dispozícii aj dezinformácie.

Svetové ekonomické fórum označilo ich šírenie za jeden z najnaliehavejších problémov, akým svet čelí. Nepravdy a výmysly sa dostávajú k čoraz väčšiemu počtu ľudí a ovplyvňujú aj

výsledky volieb. A pritom: ak chceme mať dobre fungujúcu demokraciu, musia mať voliči správne informácie – a musia vedieť správne vyhodnotiť argumenty.

Argumenty sú vlastne vety, ktoré logicky vedú k záveru, že je niečo uveriteľnou pravdou. Problémom je, ak človek argumentuje niečím, čo k takémuto záveru nevedie. Napríklad keď hovorí, že podľa štatistík rekreačné poukazy pomohli turizmu, hoci štát žiadne takéto čísla nemá.

Príklad nie je vymyslený, takto argumentoval v televízii jeden z našich politikov. Factcheckingový portál Demagóg.SK už jedenásty rok skúma, či sú tvrdenia ako toto pravdivé, nepravdivé, zavádzajúce alebo neoveriteľné. Máme za sebou už takmer 16-tisíc overení.

V tejto brožúrke prinášame výber z argumentačných trikov chýb našich politikov. Hovoríme schválne o chybách – nie o trikoch. Trik totiž predpokladá úmysel oklamať súpera či zviest ho na falošnú stopu. Keďže však politikom do hláv nevidíme, vedomú motiváciu im dokážeme len ťažko.

Nájdete tu 14 typov – a spolu s odkazmi 45 príkladov – nesprávnej či nekorektnej argumentácie z obdobia od predvolebného septembra 2019 do októbra 2021. Politici ju použili v televíznych či rádiových diskusných reláciách.

Rovnako ako ostatné tvrdenia, ktoré Demagóg.SK overoval, aj tieto vybrané prešli našim štandardným factcheckerským postupom. Stážisti k nim pripravili rešerš a nástrel hodnotenia, po nich text skontrolovali skúsení experti a na konci ho zeditoval metodológ.

Následne dostal politik možnosť vyjadriť sa. Je totiž našou povinnosťou pozrieť sa na tvrdenia aj očami ich pôvodcu. S protiargumentmi politikov – ak nejaké prišli – sme sa vysporiadali a zapracovali ich do textu, prípadne zmenili hodnotenie.

S trochu väčšou námahou tak vlastne robíme to, o čo by sa mal v menšom usilovať každý z nás: kriticky nazeráme na dôveryhodnosť či relevantnosť predložených faktov, skúmame ich logickú silu, vyváženosť dôkazov i mieru zaujatosti.

Nikto nie je v kritickom myslení úplný začiatočník. Každý sa už škriepil so známymi o tom, že sa v čomsi mýlia. Prehodnocoval to, čo hovoria a hľadal čo najpresvedčivejšie argumenty v prospech svojho tvrdenia – a snáď v prospech pravdy.

Veríme, že druhé vydanie tejto brožúrky prispeje k ďalšiemu cibreniu kritického myslenia. A že vás – čitateľov – povzbudí k tomu, aby ste pri pozeraní či počúvaní politických diskusií mali oči na stopkách.

Prajeme podnetné – a, samozrejme, kritické – čítanie!

1. POVEDAŤ „A“, ALE NEPOVEDAŤ „B“

Politik pravdivo vykreslí časť toho, čo sa udialo. Nepovie však druhú časť, ktorá je pre pochopenie celej udalosti dôležitá, pretože ju kladie do iného svetla.

PRÍKLAD

„Vyhovárať sa teraz na Roberta Fica a Ľuboša Blahu, že si dali pri fotografovaní na chvíľku dole rúško [počas protestov zo 17. novembra 2020, pozn.], čo mimochodom dovoľovala vtedajšia vyhláška a dovoľuje to doteraz vyhláška.“

Ľuboš Blaha

Poslanec strany Smer-SD

Tvrdenie je zavádzajúce, zaznelo v relácii Rádia Slovensko Sobotné dialógy
13. marca 2021

VYSVETLENIE PRÍKLADU

V skratke: Fotografie a videá z protestov pred parlamentom zo 17. novembra 2020 dokazujú, že Robert Fico a Ľuboš Blaha nemali dole rúška len v situáciách, kedy sa nechali fotografovať. To – a teda celú pravdu – však už poslanec Smeru nespomína.

Robert Fico rečnil bez rúška takmer 9 minút. Fotografii ho bez prekrytia tváre zachytili aj v momente, keď zjavne nepózoval pre záber ale tleskal a rozprával sa s Ľubošom Blahom. Alebo tiež, keď sa prihovárал davu.

Video dokazuje aj to, že tak Blaha, ako aj Fico si dali dole rúška, aj keď spievali slovenskú hymnu. Naopak, keď kladli vence pred sochu Alexandra Dubčeka, rúška nasadené mali – hoci práve vtedy ich fotili desiatky fotografov.

Ľuboš Blaha nemal nasadené rúško ani vtedy, keď si robil „selfie“ s fanúšičkami – to je však situácia, pre ktorú platili výnimky z pravidiel.

Vtedy platná vyhláška Úradu verejného zdravotníctva umožňovala výnimku z povinného prekrytia dýchacích ciest pre „fotografované osoby na čas nevyhnutný pre výkon procesu fotografovania“.

Celé vysvetlenie na webe Demagóga vrátane zdrojov: demagog.sk/vyrok/47060/.

ĎALŠIE PRÍKLADY

demagog.sk/vyrok/45950/, demagog.sk/vyrok/45412/,
demagog.sk/vyrok/45070/, demagog.sk/vyrok/44300/,
demagog.sk/vyrok/46159/, demagog.sk/vyrok/46153/,
demagog.sk/vyrok/47040/, demagog.sk/vyrok/47371/

2. POSUNUTIE POVEDANÉHO

Politik povie niečo, čo síce má reálny základ vo faktoch, no ich interpretácia už korektná nie je. Výsledok je významovo posunutou – a preto skreslenou – verziou toho, čo je v skutočnosti pravdou.

PRÍKLAD

„O Milanovi Mazurekovi 5 rokov médiá šíria klamstvá, že hádzal kocky do nejakej moslimskej rodiny. Nakoniec sa mu musel poslanec Ján Benčík ospravedlniť priamo v parlamente, že to bolo klamstvo, že to bolo veľké klamstvo proti Mazurekovi.“

Marián Kotleba

Predseda strany Kotlebovci – Ľudová strana Naše Slovensko

Tvrdenie je zavádzajúce, zaznelo v relácii TV Markíza Na telo 21. júna 2020

VYSVETLENIE PRÍKLADU

V skratke: Ján Benčík označil za „fámu“ správy, podľa ktorých Milan Mazurek hádzal dlažobné kocky na moslimskú rodinu. Nie je však pravdou, že sa mu ospravedlnil – to už z toho vyvodil a dotvoril si Marián Kotleba.

Kotlebovo tvrdenie sa týka útoku na moslimskú rodinu počas pochodu extrémistov v lete 2015. Videozáznam ukazuje, že Milan

Mazurek skandoval „Slovensko, Slovákom“ a na moslimskú rodinu vulgárne kričal.

Hoci Mazurek bol v skupine mužov, z ktorej lietali kamene, zo záznamu jasne nevidno, kto ich hádzal. Poslanec strany Za ľudí Ján Benčík počas zasadnutia parlamentu 24. apríla 2020 povedal, že Milan Mazurek dlažobné kocky nehádzal, pretože to, čo letelo vzduchom, neboli dlažobné kocky. Zároveň však dodal, že Mazurek v tej situácii nie je nevinne.

„... poviem niečo, čo, niečo, čo je treba, teda jednu fám, ktorú je treba vyvrátiť. Tu sa hovorí, tu ešte, o pánovi Mazurekovi, že on hádzal dlažobné kocky pred bratislavskou Hlavnou stanicou 20. júna 2015. Nie, nie je to pravda. Pán Mazurek kocky nehádzal, pretože tam vtedy dlažobné kocky nehádzal nikto. Ale tým nechcem povedať, že pán Mazurek je v tejto veci nevinný, ba práve naopak. Pán Mazurek sa dopustil niečoho oveľa horšieho, ako nejakého hádzania dlažobných kociek. Pán Mazurek svojím nekultivovaným a vulgárnym správaním vyprovokoval vtedy útok na štyri moslimské ženy, dve malé dievčatká a jedného malého chlapčeka v kočiku, na ktorých ním nabudená luza, musím to tak povedať, hádzala kamene na tieto deti, ktorých to môže teda naozaj poznačiť v ich celom ďalšom vývoji. Pretože zažiť niečo také naozaj nie je teda sranda,“ uviedol Benčík.

Celé vysvetlenie na webe Demagóga vrátane zdrojov: demagog.sk/vyrok/45946.

ĎALŠIE PRÍKLADY

demagog.sk/vyrok/44589, demagog.sk/vyrok/44691

3. PREHÁŇANIE

Politik nafúkne alebo zveličí svoj argument, aby mu tak dodal na sile. Výsledkom je dojem, že tento argument váži v debata viac, než tomu je v skutočnosti (pozri aj „4. Zosilnenie tvrdenia do absolútna“).

PRÍKLAD

„Ja poviem najprv fakty, ktoré sa vzťahujú k eurofondom, aby ich poslucháči počuli. Boli sme najhorší, keď bola priemerná výška korekcií v Európskej únii okolo dvoch percent. Korekcie, aby ľudia chápali, to sú podvody, nezrovnalosti, chyby za predchádzajúce roky. U nás tá výška korekcií – tzn. peniaze, o ktoré sme v dôsledku chýb prišli – bola dvadsať percent, jednoznačne najväčšia.“

Veronika Remišová

Vicepremiérka, predsedníčka strany Za ľudí

Tvrdenie je zavádzajúce, zaznelo v relácii RTVS O päť minút dvanásť 14. februára 2021

VYSVETLENIE PRÍKLADU

V skratke: Slovensko je štátom so suverénne najvyššou mierou chybovosti pri čerpaní eurofondov. Neznamená to však, že krajina o (všetky) tieto peniaze sprevádzané nezrovnalosťami nutne prišla.

Podľa Európskeho úradu boja proti podvodom (OLAF) bol finančný dopad výšky nezrovnalostí, ktoré našli slovenské audity v eurofondových projektoch počas rokov 2015 až 2019, na úrovni 21 percent z celkových platieb.

Slovensko tak bolo s ďalekým odstupom najhoršou krajinou. Priemer 27 štátov Európskej únie bol 1,91 percenta.

Želmíra Hybská z kontaktného útvaru OLAF na Slovensku pre portál Euractiv uviedla, že dôvodom vysokej miery nezrovnalostí je „robustný systém nahlasovania nezrovnalostí na OLAF zo strany slovenských úradov,“ ktoré tak robia aktívnejšie ako iné krajiny.

Hybská tiež upozornila na to, že údaj 21 percent neznamená, že by Slovensko prišlo o štvrtinu z eurofondov.

„Prevažná väčšina podvodných nezrovnalostí za programové obdobie 2014 až 2020, ktoré boli oznámené na OLAF, je objavených ‚pred platbou‘, čo znamená, že ešte nedošlo k deklarovaniu výdavkov na Európsku komisiu a teda nevznikol záväzok voči Európskej komisii. Inak povedané, nezrovnalosť bola zistená ešte pred samotnou implementáciou projektu.“

Celé vysvetlenie na webe Demagóga vrátane zdrojov: demagog.sk/vyrok/46820.

ĎALŠIE PRÍKLADY

demagog.sk/vyrok/44416, demagog.sk/vyrok/43851,
demagog.sk/vyrok/43805, demagog.sk/vyrok/43554,
demagog.sk/vyrok/47451

4. ZOSILNENIE TVRDENIA DO ABSOLÚTNA

Jeden zo spôsobov preháňania. Politik povie, že niečo sa týka všetkých / nikoho. Alebo povie, že sa niečo stáva vždy / nikdy. Tým, že obsiahne celú množinu ľudí či udalostí, dáva svojim argumentom veľkú váhu – najväčšiu možnú. No len zriedkakedy to býva pravda. Stačí nájsť jediný príklad, ktorý sa z tejto množiny vymyká, a tvrdenie neplatí.

PRÍKLAD

„Zdravotníctvo sme prevzali mimo akejkoľvek korony v dezolátnom stave. Všetky ukazovatele, napríklad počet odvrátiteľných úmrtí atď., všetky boli u nás katastrofálne už predtým.“

Richard Sulík

Minister hospodárstva a predseda strany SaS

Tvrdenie je zavádzajúce, zaznelo v relácii RTVS O päť minút dvanásť 22. februára 2021

VYSVETLENIE PRÍKLADU

V skratke: Už pred pandémiou patrilo slovenské zdravotníctvo podľa mnohých ukazovateľov k podpriemeru krajín Európskej

únie a vykazovalo slabé výsledky. Nie je to však tak vo „všetkých“ indikátoroch. Napríklad, v počte lôžok na obyvateľa, zaočkovanosti detí alebo prístupnosti zdravotnej starostlivosti dosahujeme dobré čísla.

Negatívne ukazovatele: Priemerný počet odvrátiteľných úmrtí je na Slovensku 244 na 100-tisíc obyvateľov - priemer EÚ je 161. Na vyliečiteľné choroby zomiera v EÚ 93 zo 100-tisíc obyvateľov – na Slovensku je to 168 zo 100-tisíc obyvateľov.

Slovensko investovalo do prevencie len 1 percento bežných výdavkov na zdravotníctvo - priemer EÚ sú 3 percentá.

Stredná dĺžka života na Slovensku stúpila oproti roku 2000 zo 73,3 na 77,3 roka, no stále sa radí k najnižším v EÚ – sme 6. najhorší. Priemer krajín EÚ je 80,9 roka.

Pozitívne ukazovatele: Slováci málokedy uvádzajú, že ich zdravotné potreby nie sú naplnené kvôli nedostatku peňazí, prídlhému čakaniu či cestovaniu. Zdravotníctvo je tak občanom relatívne prístupné. Zdravotné poistenie pokrýva takmer celú populáciu.

Na Slovensku je vysoká imunizácia detí a dobré pokrytie očkovaním – nad 95 percentami, čo odporúča Svetová zdravotnícka organizácia.

Napriek klesajúcemu počtu nemocničných lôžok na obyvateľa má Slovensko pomerovo stále viac nemocničných lôžok než je priemer krajín Európskej únie.

Celé vysvetlenie na webe Demagóga vrátane zdrojov: demagog.sk/vyrok/46893.

ĎALŠIE PRÍKLADY

demagog.sk/vyrok/45944, demagog.sk/vyrok/44516,
demagog.sk/vyrok/43498, demagog.sk/vyrok/44716,
demagog.sk/vyrok/46033, demagog.sk/vyrok/46917,
demagog.sk/vyrok/46706

5. POROVNÁVAŤ NEPOROVNATEĽNÉ

Politik navzájom pomeria dve čísla, udalosti či situácie, hoci tieto sú vo svojej podstate rozličné a ich porovnanie preto nemôže priniesť korektný kontrast. Výsledkom je skreslený obraz.

PRÍKLAD

„Počet úmrtí [na koronavírus] klientov napríklad v domovoch sociálnych služieb na jeden milión obyvateľov - ako dopadlo Slovensko. To znamená, že viete, my sa tuná bavíme o ľudských životoch a je rozdiel mať priemer 3,5 [obetí na milión obyvateľov] a napríklad Belgicko je 389.“

Boris Kollár

Predseda parlamentu a šéf strany Sme rodina

Tvrdenie je zavádzajúce, zaznelo v relácii TA3 V politike 31. mája 2020

VYSVETLENIE PRÍKLADU

V skratke: Belgicko malo v domovoch sociálnych služieb (DSS) v prepočte na milión obyvateľov rádovo viac úmrtí na koronavírus ako Slovensko – počítalo ich však inou metodológiou. Ak by ich počítalo rovnako, rozdiel by bol stále významný, no nie až tak veľký, ako pri porovnaní dvoch obsahovo rozličných údajov.

K 29. máju 2020 Belgicko hlásilo 9 430 úmrtí na koronavírus, 51 % obetí pochádzalo z domovov sociálnych služieb. V prepočte na milión obyvateľov tam teda zomrelo 417 klientov DSS.

Slovensko evidovalo k 31. máju 2020 28 úmrtí na koronavírus. Štátom zverejňované štatistiky však neuvádzali, koľko z nich zomrelo v DSS. Celkovo sme tak mali 5,2 úmrtí na milión obyvateľov – pomer za DSS-ky bol teda menší.

Obe krajiny však ráтали obeť pandémie rozlične. Slováci medzi úmrtia počítali iba prípady, kde sa ako príčina smrti potvrdilo ochorenie covid-19. Pacientov, ktorí mali v tele koronavírus, no zomreli na čosi iné, sme do štatistiky nezahŕňali.

Naopak, Belgičania ako obeť koronavírusu vykazovali aj ľudí, ktorí zomreli s (nepotvrdeným) podozrením na ochorenie. Napríklad, z úmrtí v DSS-kách potvrdili laboratórne testy len štvrtinu – zvyšok boli podozrenia.

Keby teda Belgicko počítalo obeť koronavírusu rovnakým spôsobom ako Slovensko, počet úmrtí na milión obyvateľov by klesol zo 417 na 105.

Celé vysvetlenie na webe Demagóga vrátane zdrojov: demagog.sk/vyrok/45672.

ĎALŠIE PRÍKLADY

demagog.sk/vyrok/45620, demagog.sk/vyrok/44438,
demagog.sk/vyrok/44785, demagog.sk/vyrok/47172

6. ÚRADNÉ ŠTATISTIKY AKO DYMOVÁ CLONA

Politik všeobecne odkáže na čísla úradov, ktoré vraj dokazujú jeho tvrdenie. Vyvolá tak dojem, že to, čo hovorí, je podporené oficiálnymi údajmi štátnych inštitúcií. Pri bližšom pohľade však vyjde najavo, že úradné čísla hovoria čosi iné – prípadne, že žiadne neexistujú.

PRÍKLAD

„Nie ja, pán redaktor, to hovoria Štatistický úrad, Inštitút finančnej politiky, Ministerstvo financií [že tzv. rekreačné poukazy majú pozitívny efekt], to sú oficiálne dokumenty, ktoré vyhodnocujú august.“

Andrej Danko

Predseda SNS, v čase tvrdenia aj predseda parlamentu

Tvrdenie je nepravdivé, zaznelo v relácii RTVS O päť minút dvanásť 15. decembra 2019

VYSVETLENIE PRÍKLADU

V skratke: Žiaden zo spomenutých úradov v tom čase nepotvrdil pozitívny dopad rekreačných poukazov na rasty tržieb, počty prenocovaní či zamestnanosť v cestovnom ruchu.

Štatistický úrad zbiera údaje o sociálnych a ekonomických javoch. Sleduje vývoj počtu prenocovaní či počtu zamestnancov v reštauráciách alebo cestovnom ruchu. Neskúma však vzťahy medzi týmito javmi či ich príčiny.

Úrad pre portál Demagóg.SK uviedol, že „nerealizuje zisťovanie zamerané osobitne na vplyv zavedenia tzv. rekreačných poukazov.“

Ministerstvo financií, pod ktoré spadá aj Inštitút finančnej politiky, v odpovedi napísalo, že v tom čase žiadnu analýzu k dopadom rekreačných poukazov nepublikovalo. „Vyhodnocovanie kauzálneho vplyvu zavedenia rekreačných poukazov u nás ešte prebieha a zatiaľ nemáme žiadne konkrétne závery.“

Celé vysvetlenie na webe Demagóga vrátane zdrojov: demagog.sk/vyrok/44076.

7. ARGUMENTÁCIA STARÝM, NO VÝHODNÝM ÚDAJOM

Politik argumentuje starým údajom, hoci už existuje novší – ktorý je však pre neho menej priaznivý. Výsledkom je lichotivý, no už neaktuálny obraz o situácii.

PRÍKLAD

„Prísnyimi opatreniami sme dosiahli stav, že dnes [k 4. aprílu 2020] sme hodnotení ako tretí najlepší na svete z pohľadu bezpečnosti pri koronavíruse.“

Igor Matovič

Vtedajší predseda vlády a šéf strany OĽaNO

Tvrdenie je nepravdivé, zaznelo v relácii Rádia Slovensko Sobotné dialógy 4. apríla 2020

VYSVETLENIE PRÍKLADU

V skratke: V čase, keď sa vtedajší premiér odvolával na porovnanie krajín, už Slovensko nebolo hodnotené ako tretie najlepšie v boji s koronavírusom – ale ako jedenáste.

Igor Matovič odkazoval na rebríček združenia Deep Knowledge Group, ktoré tvoria komerčné aj neziskové organizácie z oblasti digitálnych technológií.

Údaje doň zbierajú z verejne dostupných zdrojov ako Svetová zdravotnícka organizácia, John Hopkins University, CDC či Worldometer. Následne ich analyzujú a vyhodnocujú.

V prvej verzii rebríčka – ešte 29. marca 2020 – bolo Slovensko podľa združenia treťou najbezpečnejšou krajinou sveta z pohľadu hrozby koronavírusu. Neskôr sme však v rebríčku klesli. Už 1. apríla 2020 – a teda aj v deň relácie 4. apríla – bolo Slovensko na 11. mieste.

Celé vysvetlenie na webe Demagóga vrátane zdrojov: demagog.sk/vyrok/45124.

8. UMENŠOVANIE VÁŽNOSTI

Politik interpretuje nejakú udalosť tak, že umenší jej skutočné dopady – napríklad na občana. Výsledkom je klamlivý dojem, že to celé nie je až také vážne, ako sa na prvý pohľad zdá.

PRÍKLAD

„Nie, všetko sa bude otvárať. Dokonca aj cestovať sa bude. Budete môcť ísť na dovolenky, aj keď bude núdzový stav. Ten núdzový stav [počas pandémie koronavírusu] akurát hovorí, že v prípade, že udrie tá druhá vlna, nebude musieť rýchlo bežať niekde zasadať vláda a prijímať tento a už bude môcť len začať robiť konkrétne opatrenia.“

Boris Kollár

Predseda parlamentu a šéf strany Sme rodina

Tvrdenie je zavádzajúce, zaznelo v relácii TA3 V politike 31. mája 2020

VYSVETLENIE PRÍKLADU

V skratke: Tvrdenie budí dojem, akoby vyhlásenie núdzového stavu bolo len technickou záležitosťou, ktorá uľahčí vláde prijímanie opatrení v boji proti koronavírusu. V skutočnosti dáva štátu právomoci, ktorými môže výrazne zasahovať do občianskych práv a slobôd. Už samotná možnosť, že štát takúto právomoc

má, môže mať vplyv na rozhodovanie sa, správanie a prežívanie občanov.

Boris Kollár v diskusii vysvetľoval, prečo sa netreba báť, ak by vláda preventívne vyhlásila ďalší núdzový stav na leto 2020. Trvanie pôvodne vyhláseného núdzového stavu z prvej vlny pandémie, ktorý smie podľa Ústavy trvať iba 90 dní, išlo totiž vypršať.

Núdzový stav však nie je len technikáliou, štátu dáva silné právomoci. Môže občanom obmedziť slobodu pohybu či zhromažďovania sa, môže ich preradiť za prácou inam alebo zakázať im štrajkovať.

Celé vysvetlenie na webe Demagóga vrátane zdrojov: demagog.sk/vyrok/45670.

9. KRITIKA NIEČOHO, ČO NEZAZNELO

Politik priíše svojmu oponentovi vyjadrenie, ktoré ten nepovedal a skritizuje ho. Kritika neexistujúceho tvrdenia upevňuje dojem, akoby toto naozaj zaznelo – bolo predsa hodné reakcie. Výsledkom je klamlivý obraz o názoroch oponenta.

PRÍKLAD

„Vo svojej 100 stranevej správe sa [ombudsmanka] iba 1 a pol stránky venovala tomu, čo ona sama pomenovala ako najzávažnejšie porušenie ľudských práv občanov na Slovensku. A to sú prietahy v súdnom konaní, takže ja si myslím, že tí, ktorým sa to nepáčilo, hlasovali konzistentne, keď sa pani ombudsmanka nevie sa ani vyjadriť a dať odporúčania k tejto oblasti, ktorú sama pomenovala ako najhoršiu.“

Milan Krajniak

Minister práce, sociálnych vecí a rodiny a podpredseda strany Sme rodina
Tvrdenie je zavádzajúce, zaznelo v relácii Rádia Slovensko Sobotné dialógy
16. mája 2020

VYSVETLENIE PRÍKLADU

V skratke: Ombudsmanka pomenovala prietahy ako najčastejší – nie ako najzávažnejší – problém porušenia ľudských práv u nás. Milan Krajniak vzal ako základ pre svoju kritiku niečo, čo verejná ochrankyňa práv nepovedala. Vytvoril tak mylný dojem, že ona sama neprikladá dostatočnú váhu téme, ktorú pritom označila za najzávažnejšiu.

Verejná ochrankyňa práv Mária Patakyová v správe o činnosti za rok 2019 uviedla, že „prietahy v súdnom konaní sú dlhodobo v činnosti VOP najčastejšie konštatovaným porušením základných práv a slobôd.“ V 98-stranovej správe im venovala jeden a pol strany.

Celé vysvetlenie na webe Demagóga vrátane zdrojov: demagog.sk/vyrok/45627.

ĎALŠÍ PRÍKLAD

demagog.sk/vyrok/45406

10. VYSVETLENIE, KTORÉ VEĽA NEVYSVETĽUJE

Politik ponúkne vysvetlenie nejakej situácie, ktoré sa pri bližšom skúmaní ukáže byť neuspokojivé – danú situáciu totiž dostatočne nevysvetľuje.

PRÍKLAD

„Áno, je pravda, 1,5 milióna, 1,6 milióna, o ktorých [dnešná] pani ministerka [kultúry] hovorila, sme sa snažili [bývalé vedenie ministerstva kultúry] dostať do opery. Ja veľmi konkrétne poviem prečo. Pretože hudobníci, ktorí hrali v symfonickom orchestri, ktorí hrali v Slovenskej filharmónii atď. mali rádovo o niekoľko sto eur vyššie platy. Boli to takí istí muzikanti, ako tí naši v tej opere a jednoducho dospeli sme k situácii, že zamestnanci opery v zbere odchádzali do filharmónie, odchádzali do RTVS atď.“

Ľubica Laššáková

Poslankyňa strany Hlas, v čase tvrdenia poslankyňa strany Smer
Tvrdenie je nepravdivé, zaznelo v relácii TA3 V politike 26. apríla 2020

VYSVETLENIE PRÍKLADU

V skratke: Exministerka kultúry Ľubica Laššáková uviedla, že za jej ministrovania „naliali“ do opery Slovenského národného divadla o 1,6 milióna eur viac, aby sa tamojší hudobníci platovo priblížili hudobníkom v Slovenskej filharmónii. Hudobníkom v opere sa medziročný plat 2018/2019 skutočne zvýšil. Zvýšil sa však aj hudobníkom filharmónie – a rozdiel medzi nimi ešte narástol. Laššákovvej vysvetlenie teda vysvetlením nie je.

Hudobníci SND zarábali v roku 2018 v priemere bez príplatkov o 262 € menej (s príplatkami o 414 € menej) ako hudobníci orchestra filharmónie. V porovnaní s hudobníkmi filharmonickeho zboru zarábali v priemere o asi 50 € menej (s príplatkami o 122 € menej).

V roku 2019 zarábali hudobníci SND v priemere bez príplatkov o 306 € menej (s príplatkami o 460 € menej) ako hudobníci orchestra filharmónie. V porovnaní s hudobníkmi filharmonickeho zboru zarábali v priemere o asi 28 € menej (s príplatkami o 97 € menej).

Hudobníkom SND teda išiel medziročne 2018/2019 plat hore – no rozdiel v porovnaní s hudobníkmi orchestra filharmónie sa zvýšil, kým rozdiel v porovnaní s hudobníkmi filharmonickeho zboru sa znížil.

Celé vysvetlenie na webe Demagóga vrátane zdrojov: demagog.sk/vyrok/45310.

11. ARGUMENTÁCIA EXKLUZÍVNymi INFORMÁCIAMI

Politik povie informáciu, ktorou chce podporiť svoje tvrdenie, no táto informácia nie je verejne dostupná. Vie alebo môže ju vedieť len úzky okruh ľudí, prípadne iba on sám. Bežný občan si ju teda nemá ako overiť. Informácia vytvára nejakú atmosféru a ovplyvňuje verejnú debatu bez toho, aby bolo možné preukázať, či je pravdivá.

PRÍKLAD

„Podľa aktuálnych informácií sa po tzv. balkánskej ceste dáva do pohybu vyše 100 000 nových migrantov, ktorí sa pokúsia dostať za každú cenu do schengenského priestoru.“

Peter Pellegrini

Dnes predseda strany Hlas, v čase tvrdenia premiér a podpredseda strany Smer-SD

Tvrdenie je neoveriteľné, pochádza z FB statusu z 13. februára 2020

VYSVETLENIE PRÍKLADU

V skratke: Peter Pellegrini šíril pred parlamentnými voľbami 2020 informácie, ktoré neboli overiteľné z verejných zdrojov. Ich pôvodca – maďarský premiér Viktor Orbán – sa pri nich odvolával na údaje tajných služieb.

Orbán prišiel s informáciou o údajnom pohybe 100-tisíc utečencov cez tzv. Balkánsku trasu počas návštevy Petra Pellegriniho na južnej maďarskej hranici vo februári 2020.

Medzinárodné tlačové oddelenie maďarskej vlády pre portál Demagóg.SK uviedlo, že „premiér Viktor Orbán dostáva spravodajské informácie z patričných zdrojov.“

Celé vysvetlenie na FB fanpage Demagóga vrátane zdrojov: bit.ly/3oQ2di0.

ĎALŠÍ PRÍKLAD

<http://bit.ly/35yjZyP>

12. POPIERANIE FAKTOV

Politik argumentuje v rozpore s preukázanými skutočnosťami, akoby tieto neboli pravdivé. Pomáha tak nahľadávať spoločenskú dôveru v silu faktov.

PRÍKLAD

„Táto vražda [Jána Kuciaka a Martiny Kušnírovej] bola hrubo politicky zneužitá proti mojej vláde a o tom dnes všetci vieme. Pokusy tu boli rôznorodé, od prepojenia Úradu vlády na taliansku mafiu až po ďalšie nezmysly.“

Robert Fico

Expremiér a predseda strany Smer-SD

Tvrdenie je nepravdivé, zaznelo v relácii Rádia Slovensko Sobotné dialógy 12. septembra 2020

VYSVETLENIE PRÍKLADU

V skratke: Prepojenie človeka blízkeho talianskej mafii na ľudí pôsobiacich na Úrade vlády v čase, keď bol Robert Fico premiérom, je preukázaný fakt – nie nezmysel.

Po zverejnení nedokončeného článku Jána Kuciaka vyšli najavo kontakty ľudí blízkych premiérovi na michalovského podnikateľa talianskeho pôvodu Antonina Vadalu.

Podľa denníka SME „talianska organizácia na boj proti mafii DIA vedie Vadalu ako človeka blízkeho kalábrijskej mafii „Ndrangheta.“ Noviny vychádzali z komunikácie medzi slovenskou ambasádou v Ríme a DIA. Talianske súdy Vadalu neskôr odsúdili na deväť rokov za pašovanie kokaínu.

Niekdajšia hlavná štátna radkyňa a asistentka v vtedajšieho premiéra Fica Mária Trošková vlastnila s Vadalom kedysi firmu. Podľa talianskej investigatívnej novinárky boli v kontakte aj v čase, keď už pracovala na Úrade vlády.

Podľa výpovede Troškovej pred vyšetrovateľom ju Vadala zoznámil s Viliamom Jasaňom, vtedajším poslancom strany Smer. „...mal uvoľnené miesto asistenta poslanca a ten ma na tú prácu vzal,“ citoval Troškovú Denník N. Neskôr prešla pracovať na Úrad vlády.

Viliam Jasaň pred vyšetrovateľom tvrdil, že „keď bol [Vadala] v Bratislave, zavolať ‚pod‘ na kávu, keď som mal čas, som išiel, keď nie, tak som nešiel. Dôvod zoznámenia bol ten, že ja ako poslanec som sa stretával s množstvom ľudí, to je všetko.“ Keď Jasaňov syn predával firmu, kúpil ju od neho Vadala.

Jasaň bol počas tretej vlády Roberta Fica riaditeľom Kancelárie Bezpečnostnej rady SR na Úrade vlády. Po zverejnení prepomení z funkcie odišiel.

Celé vysvetlenie na webe Demagóga vrátane zdrojov: demagog.sk/vyrok/46240.

ĎALŠÍ PRÍKLAD

demagog.sk/vyrok/44677

13. VÝMYSLY

Politik povie niečo, čo nemá oporu v objektívnej realite. Pre jeho tvrdenie neexistuje žiaden dôkaz – je to výmysel.

PRÍKLAD

„Progresívne Slovensko propagujú pedofíliu, kanibalizmus.“

Štefan Harabin

V tom čase volebný líder strany Vlast

Tvrdenie je nepravdivé, zaznelo v relácii TA3 V politike 13. októbra 2019

VYSVETLENIE PRÍKLADU

V skratke: Demagóg.SK nedohľadal žiadne verejné či neverejné vyhlásenia členov Progresívneho Slovenska, ktoré by „propago-

vali“ pedofíliu a kanibalizmus. Nič také strana nemala či nemá ani vo volebnom programe.

Celé vysvetlenie na webe Demagóga vrátane zdrojov: demagog.sk/vyrok/43847.

14. KONŠPIRAČNÉ TEÓRIE

Politik vysvetľuje nejakú udalosť ako sprisahanie bez toho, aby pre to mal akékoľvek dôvodné indície, či nebudaj fakty. Spája nesúvisiace veci a osobám, ktoré podľa neho za sprisahaním stoja, bez dôkazov pripisuje nekalé motivácie.

PRÍKLAD

„...urobia [Denník N] zo mňa plagiátora, aby Čaputová bola prezidentka.“

Andrej Danko

Predseda SNS a v čase tvrdenia predseda parlamentu

Tvrdenie je nepravdivé, zaznelo v relácii Rádia Slovensko Sobotné dialógy

14. septembra 2019

VYSVETLENIE PRÍKLADU

V skratke: Andrej Danko tvrdí, že a) niekto iný z neho „urobil“ plagiátora, b) s motiváciou, aby tým zaistil víťazstvo Zuzany Čaputovej v prezidentských voľbách 2019. Danko je však za kvalitu svojej rigorózneho práce zodpovedný sám. A pre údajný úmysel Denníka N pomôcť Čaputovej do prezidentského úradu tým, že odhalí Dankov plagiát, neexistuje žiaden dôkaz ani dôvodná indícia.

Denník N v novembri 2018 upozornil na to, že Danko svoju rigoróznou prácu odpísal a vyskladal z cudzích textov. Ešte pred-

tým sa nej novinári nevedeli dostať – predseda parlamentu ju nechal dodatočne utajiť.

V reakcii na to prácu preskúmala Účelová komisia Akademického senátu Univerzity Mateja Bela. Zistila, že „vykazuje vysokú mieru zhody s uvedenými zdrojmi (...) Obsahuje časti, ktoré sú oproti zdrojovej literatúre len mierne upravené, prevažná väčšina jej častí vykazuje vysokú mieru zhody so zdrojovou literatúrou, miestami je zachované členenie kapitol a podkapitol pôvodných zdrojov.“

Komisia doplnila, že v období, kedy Danko prácu odovzdal, nemala interný predpis, ktorý by upravoval správne citovanie: „Tieto požiadavky a normy však boli a sú všeobecne známou súčasťou akademickej etiky písania záverečných, kvalifikačných, ale aj vedeckých a odborných prác.“

Celé vysvetlenie na webe Demagóga vrátane zdrojov: demagog.sk/vyrok/43679.

ZHRNUTIE

KEDY SPOZORNIET (NIELEN) PRI POZERANÍ DISKUSÍ

Ako vidno zo štrnástky argumentačných trikov chýb, politické debaty sú plné nástrah, ktoré môžu skresľovať pravdu. Prinášame preto krátky návod, ako byť na ne pripravený.

- Zbystrite, keď zaznie „vždy, nikdy, každý, nikto, všetci“. Takéto absolútne tvrdenia bývajú zriedkakedy pravdivé. Stačí nájsť jeden príklad, ktorý sa vymyká, a tvrdenie neplatí.
- Keď politik vytiahne porovnanie, rozmýšľajte, či takéto pomeranie dáva zmysel. Napríklad: ak sú prvky, ktoré navzájom porovnávame, iné vo svojej podstate, nemusí mať zmysel upozorňovať na rozdiely v detailoch medzi nimi.
- Spozornite, keď počujete niekoho vytvárať príčinné súvislosti – teda, tvrdiť, že jedna udalosť spôsobila druhú. Pýtajte sa, či to v skutočnosti nie sú dve samostatné udalosti, ktoré sa síce stali v podobnom čase, no navzájom nesúvisia. Alebo súvisia, no nie tak, že jedna by zapríčinila druhú.
- Zbystrite pozornosť, keď politik parafrázuje vyjadrenie svojho oponenta. Často sa stáva, že jeho slová skreslí a potom na takto skreslenú verziu reaguje, akoby skutočne zaznela. Nespoliehajte sa na reprodukciu tvrdení. Ak si tvoríte na niečo názor, dohľadajte si originál.
- Dvihnite obočie, keď politik pripisuje konaniu svojich oponentov akékoľvek motivácie. Keď napríklad tvrdí, že mu niečo vyčítajú, aby ho poškodili. Pýtajte sa sami seba, či má

„náš“ politik odkiaľ vedieť o motiváciách svojich súperov. Či pre ich – vraj nekalé – motivácie existuje nejaká indícia alebo politik varí z vody. A najmä: či je pravdivá samotná výčitka – teda, či politik pripisovaním nekalých úmyslov skôr neodpúta pozornosť od toho podstatného.

- Keď počujete niekoho argumentovať štatistikami, číslami či inými údajmi, rozmýšľajte o tom, kto je ich pôvodca. Je to oficiálny zdroj informácií? Je tento zdroj dôveryhodný? Aký starý je údaj, ktorý rečník použil – neexistuje medzičasom aktuálnejší?
- Rozmýšľajte, či to, čo počujete, je celý „príbeh“ alebo len jeho časť. Nechýba vám tam čosi podstatné dopovedať? Ak cítite pochybnosti, skúste si dohľadať všetky súvisiace informácie a ich kontext. Veľakrát môžu postaviť povedané do iného svetla.
- Keď politik interpretuje fakty, pozorujte, ako na vás táto interpretácia pôsobí. Nahnevala vás? Upokojila? Urobila vás ľahostajnými? Skúste si tieto fakty nájsť sami, prečítajte si ich nezaujatými očami a sledujte, či z nich získate rovnaký dojem, ako z politickej interpretácie. Ak nie, rozmýšľajte, prečo.
- Spozornite, keď politik povie informáciu, ktorá nepochádza z verejných zdrojov, a teda si neviete overiť jej pravdivosť. Rozmýšľajte, či a odkiaľ k nej môže mať prístup on. A tiež, prečo ju vlastne hovorí, keď pôvodné má byť neverejná. Kým takáto informácia nie je potvrdená, berte ju s rezervou.

ZDROJE

NA PLECIACH OBROV

Zdroje, z ktorých sme pri písaní vychádzali, uvádzame v poradí, v akom na nich čitateľ natrafí v texte.

Pre raný výskum systematických chýb v kritickom myslení z roku 1972 pozri „Psychology of Reasoning: Structure and Content“ od autorov P. C. Wason-a a P. C. Johnson-Laird-a.

Viac o našej dôvere v obsah, ktorý je napísaný v rôznych farebných kontrastoch, nájdete v článku „Effects of Perceptual Fluency on Judgments of Truth, Consciousness and Cognition“ (1999) od autorov z Univerzity v Michigene Norberta Schwarz a Rolfa Rebera.

O našom sklone robiť prirýchle závery píše psychológ – nositeľ Nobelovej ceny za ekonómiu Daniel Kahnemann v knihe „Thinking fast and slow“ (2011).

O tom, že nás vlastný mozog klame a pamätáme si aj veci, ktoré sa nestali, sa dočítate viac vo výskume kolektívu pod vedením Stevena Frendu s názvom „False memories of fabricated political events“ (2013).

Pre výskum, ktorý ukázal, ako si vytvárame falošné spomienky na detstvo, pozri článok tímu okolo Kimberley A. Wade-ho s názvom „A picture is worth a thousand lies: Using false photographs to create false childhood memories“ (2002).

O tom, ako moderné technológie podporujú šírenie dezinformácií, sa dočítate viac v článku „Social Media and Fake News in the 2016 Election“ autorov Hunta Allcotta a Matthewa Gentzkowa z roku 2017. Nájdete ho na web.stanford.edu/~gentzkow/research/fakenews.pdf.

Pre získanie perspektívy, ako vážne následky so sebou dezinformácie prinášajú, čítajte Alistaira Shawcrossa a jeho štúdiu „Facts We Can Believe In: How to make fact-checking better“ (2016). Je dostupná na lse.ac.uk/iga/assets/documents/arena/archives/facts-we-can-believe-in-how-to-make-fact-checking-better-web-pdf.pdf.

Viac informácií o tom, ako sa nepravdivé informácie dostávajú k čoraz väčšiemu počtu ľudí, nájdete v texte Sorousha Vosoughiho a spol. s názvom „The spread of true and false news online“ (2018); a tiež v texte Jamesa Thorna a Andreasa Vlachosa s názvom „Automated Fact Checking: Task Formulations, Methods and Future Directions“ (2018).

O tom, čo sú to vlastne argumenty, sa dozviete viac vo videu oxfordskej profesorky Marianne Talbot. Nájdete ho tu: podcasts.ox.ac.uk/different-types-arguments.

Factcheck tvrdení, ktoré sme vybrali ako príklady typov argumentačných trikov chýb, stojí najmä na otvorených zdrojoch – štátnych databázach, oficiálnych štatistikách či zisteniach novinárov. Ak sme tieto informácie vyhodnotili ako exkluzívne, uvádzame ich zdroj priamo v texte. V opačnom prípade sme odkazy na zdroje pre prehľadnosť vynechali. Všetky sú však uvedené a prelinkované na webe www.demagog.sk pri jednotlivých factcheckoch.

ARGUMENTAČNÉ ~~TRIKY~~ CHYBY

Diskusné fauly
slovenských politikov

Autori

Pavol Lacko

Veronika Prachárová

Príprava podkladov pre hodnotenie tvrdení na Demagóg.SK

Kristína Janačková

Tobiáš Janko

Barbora Porubská

Kristína Urbanová

Špeciálne poďakovanie patrí stážistom
Demagóg.SK.

Grafická úprava

Ivan Gaža

Vydavateľ

Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť
Slovak Governance Institute

Štúrova 3

811 02 Bratislava

Slovensko

Druhé vydanie, 2021

demagog@institutsgi.sk

www.governance.sk

www.demagog.sk

Tlač

Typocon s.r.o., Bratislava

Papiere Munken Polar 150 g/m²

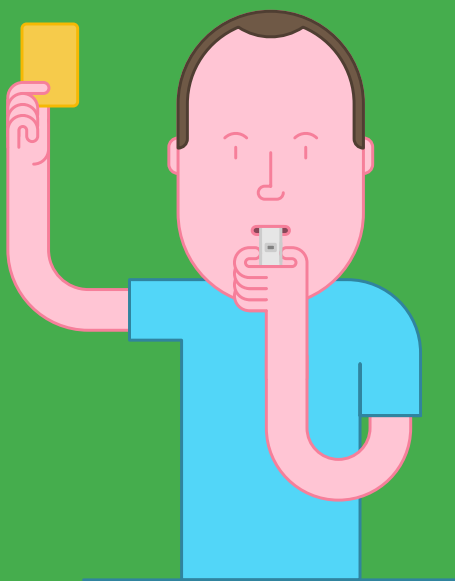
a Serixo ofset 90 g/m²

Písma Tungsten a Graphik

Prvé vydanie publikácie vzniklo v rámci projektu „Zvýšenie kvality verejnej debaty a rozoznávania nepravd v predvolebnej kampani a po nej“, ktorý podporil Fond pre transparentné Slovensko v Nadácii Pontis.

DEMA
GOG.
SK

Preháňajú, posúvajú povedané či popierajú fakty. Politici na to idú v debatách všelijako. Často je to na žltú kartu. V tejto brožúrke nájdete 14 najčastejších argumentačných chýb, ktorých sa dopúšťajú. A tiež rady, ako sa nenechať nachytať.